

TIEDEVIESTINTÄÄ KUIN VIIMEISTÄ PÄIVÄÄ

Jos jotain suomalaisista yliopistoista ja meistä yliopistolaisista olen kokemusteni perusteella oppinut, on se kykymme kuuliaisuuteen. Kun meitä tutkijoita kehottaa julkaisemaan tiettyissä tieteellisissä lehdissä tai tiettyjen kustantamojen kautta, me alamme julkaista näissä lehdissä ja näillä kustantamoilla. Kun meitä rohkaisee palkkaamaan tutkimushankkeisiimme viestintäkonsultteja, me palkkaamme heitä ja kutistamme näin tutkijoiden rahoitusta.

Kun meitä ohjataan julkaisemaan ennemmin englanniksi kuin suomeksi, me teemme näin tai vähintäänkin podemme huonoa omaatuntoa, jos tulemme kerran viidessä vuodessa kirjoittaneeksi kirjan tai artikkelin suomeksi. Kun tieteellisiä journaaleja kannustetaan siirtymään avoimeen julkaisumalliin, ne tekevät sen, vaikka korvaavaa rahoitusmallia ei ole tarjolla. Ne alkavat julkaista avoimesti, vaikka ottavat samalla riskin kaatua lehditilauksiin sidottujen jäsenmaksujensa kadotessa.

Koska teemme niin kuuliaisesti sen, mitä kulloinkin käsketään tai mitä meitä hienovaraisesti rahoitusmalleilla, strategioilla ja linjauksilla ohjataan tekemään, tuntuu siltä kuin viime aikoina tieteellinen julkaiseminen ja tieteellinen viestintä olisi keksitty aina vain uudelleen ja uudelleen. Tiedejulkaisemisesta, tiedeviestinnästä ja niiden uusista malleista puhutaan sellaisella vimmalla, että toisinaan itsestäni tuntuu kuin eläisimme vuotta nolla. Aivan kuin tiedeviestintä olisi jotain, mitä kukaan ei ollut ymmärtänyt tehdä ennen 2000-lukua.

Uudet tieteellisten seurojen verkkojulkaisut sanovat tekevänsä sen, mitä ei ole koskaan tehty – ne sanovat popularisoivansa tiedettä. Käsitys pölyttyneistä tietelijöistä, jotka eivät kykene viesti-

mään, elää sitkeässä ja toisinaan sitä ruokkii myös yliopistojemme johto. Tampereen yliopiston edellisen hallituksen puheenjohtaja, Marja Makarow, esimerkiksi totesi *Aamulehden* maksetussa mainoksessa kaivavansa meidät tamperelaiset tutkijat ulos kammioistamme.

Mielikuva kommunikaatiota karsastavasta ja siihen kykenemättömästä tiedeyhteisöstä on tietysti väärä. Päinvastoin tiedemaailma on päinvastoin aina ollut moninainen tavoissaan viestiä. Jotkut tutkijat eivät ole koskaan tehneet muuta kuin tavoitelleet julkaisemista *Nature*-lehdessä, kun taas joku on kirjoittanut sellaisia kirjoja kuin *Ajan lyhyt historia*, jota on myyty yli 10 miljoonaa kappaletta. Yhdelle kirjoittaminen on se omin ilmaisu-uo, joku toinen taas on osallistunut aina aktiivisesti keskusteluun ja vierailut televisiossa niin usein, että joku kolmas keksi aloittaa vitsailun päivystävistä dosenteista. Yksi julkaisee vain englanniksi, toinen vain omalla kielellään: monet ranskalaiset filosofit ovat mainioita esimerkkejä siitä, miten maailmanmaineeseen voi nousta, vaikkei olisi koskaan kirjoittanut tai luennoinut muulla kuin äidinkielellään.

Ja näin pitääkin olla: niin kuin tieteessä myös tiedeviestinnässä ja -julkaisemisessa moninaisuus on kaiken elinehto. Tutkimukset, tutkimusalat ja tutkijat ovat erilaisia, ja hyvä niin. Siksi tiedeviestinnän ja -julkaisemisen tapojakin on ja pitää olla lähes yhtä monta kuin tutkijoita. Tiede on tietyllä tavalla kai aina ollut kuin synonyymi tiedejulkaisemiselle ja tiedeviestinnälle, sillä tiedettä missään merkityksellisessä mielessä tuskin onkaan, ellei tutkimuksen tuloksia jollain tavalla julkisteta tekstinä tai puheessa.

Vaikka tämä ajatus – että tiede on lopulta julkiseksi tehtyjä tutkimustuloksia – on tietyssä mielessä itsestäänselvyys, välillä tuntuu kuin se olisi unohdettu. Jatkuva puhe tiedeviestinnästä ikään kuin vihjaa, että meidän olisi nyt vihdoon aika alkaa panostaa siihen, eikä ohjausjärjestelmiä usein ”vaivaa” liiallinen moninaisuuden ymmärtäminen tai tukeminen. Useimmiten viestintään nimittäin pitäisi ryhtyä jollain yhdellä tietyllä tavalla – sellaisella, joka löytyy varmimmin opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitusmallista, Suomen Akatemian ohjeistuksista tai muutaman ison säätiön tutkijoille esittämistä vaatimuksista. Juuri nyt kaikkien pi-

täisi julkaista vain avoimesti, kun vielä viisi vuotta sitten kaikkien piti julkaista vain Julkaisufoorumin (Jufo) luokittelemissa julkaisukanavissa. Orastavana trendinä on myös viestintäkonsulttien hyödyntäminen tutkimustulosten levittämisessä.

Avoimuusvaatimukset ovat levinneet jo niin hyvin, että kun julkaisimme Anu Kantolan kanssa vertaisarvioidun 360-sivuisen kirjan kaupallisen, Jufo2-luokitellun tiedekustantamon kautta, meille kerrottiin sosiaalisessa mediassa, ettei tällaista saisi tehdä, vaan kaikkien tutkimustulostemme pitäisi olla ilmaiseksi saatavilla – myös muuten kuin kirjastojen kautta. Saimme myös vaatimuksen avata 1500-sivuisen henkilötietoja vilisevän teemahaastatteluaineistomme, koska vain täten suuri yleisö voisi vakuuttua siitä, että olemme tulkinneet aineistoa oikein. Voin vain kuvitella, kuinka nopeasti twitterissä olisikaan ehditty koodata ja analysoida aineistomme uudestaan – eli toistaa ne-livuotinen tutkimustyömme.

Avoimuudesta on hiljalleen tullut vaade, joka haastaa voimakkaasti monografista ja pitkäjänteistä ajattelua sekä perin pohjaiseen työstöön perustuvaa työtappaa. Kyse ei useimmiten ole edes rahasta vaan siitä, miten pitkäjänteistä ajattelua on mahdollista harjoittaa ja tukea sekä mitä muuta sen omaksuminen vaatii kuin nopeaa vilkaisua avoimeen aineistoon. Avoimuus ja tiukoista immateriaalioikeuksista luopuminen ovat edelleen tärkeitä tavoitteita silloin, kun puhutaan ylikansallisten jättien tavasta rahastaa immateriaalioikeuksilla tai vaikkapa konsulttiyhtiöiden tavoista yksityistää tietoa. Mutta kun puheena on suomenkielinen tiede, tarvitaan myös muunlaisia malleja ja tukirakenteita. Tarvitaan keinoja mahdollistaa rauhallinen ja pitkäjänteinen työ ja sille sopivat viestintäkanavat. Twitter ja avoimet tietokannat eivät aina ole sellaisia.

Follow the money

Koska me tutkijat olemme mitä uskollisimpia ohjeiden noudattajia, on kasvava puhe tiedeviestinnästä ja avoimuudesta koko ajan vaarassa rikkoa sen, mitä niillä yritetään tavoitella – tiedeviestintää ja tiedejulkaisemista kaikessa moninaisuudessaan ja tarkoituksenmukaisuudessaan.

Juuri tällä hetkellä rahoittajien vaatimukset avoimuudesta tarkoittavat käytännössä sitä, että

tutkimushankkeen budjetista on varattava merkittävä osa kansainvälisille kustantajille maksettaviin julkaisumaksuihin. Samalla rahoittajat edellyttävät rahoitettavilta hankkeilta myös yhä suurempia panostuksia viestintään. Toisinaan viestintäammattilaisten palkkaamisesta on tehty jopa ehto rahoitukselle, mikä julkaisumaksujen lisäksi nakertaa sitä rahapottia, jolla itse tutkimusta pitäisi tehdä.

Ajatuksena viestintäkonsulttien palkkaamisesta tuntuu olevan, että tieteenekijät itse eivät voi, osaa tai halua viestiä. Siksi tarvitaan konsultteja. Totta toinen puoli, sillä kaikki tutkijat eivät varmasti viestinnässä kaikkein taitavimpia olekaan, jolloin apu on tarpeen. Mutta vaatimus tuntuu varmasti hankalammalta niellä silloin, jos esimerkiksi itse tutkii viestintää tai on tehnyt sitä jossain välissä työkseen. Hankalalta se voi tuntua myös siksi, että nyky-yliopistoilla on palkkalistoillaan runsaasti viestinnän ammattilaisia, joiden voisi kuvitella auttavan niitä tutkijoita, jotka apua tarvitsevat.

Olen aiemmissa tutkimuksissani käsitellyt yhdessä Matti Ylösen kanssa organisaatioiden konsultoitumista ja käyttänyt tästä kehityksestä sanaa konsulttidemokratia. Sillä olemme kuvanneet suuntausta, jonka myötä asiantuntijaorganisaatioita kehittävät ja ohjailevat yhä useammin niiden ulkopuoliset ihmiset. Samaa olen ollut näkevinäni myös niissä tavoissa, joilla tiedeviestintä on nyt haluttu keksiä uudelleen yliopistojen, tutkimushankkeiden ja tutkimuslaitosten ulkopuolella. Tiedeviestintä on ennen kaikkea jotain sellaista, joka tulee tutkijan ulkopuolelta.

Tieteen konsultoitumiskehityksen mittakaavasta saa vihiä, jos katsoo muutaman tiedeviestintään erikoistuneen tai sitä tekevän yrityksen liikevaihtoa viime vuosilta. Yksi helsinkiläinen tiedeviestintää paljon tekevä yritys on kolmessa vuodessa lähes nelinkertaistanut liikevaihtonsa, toinen viisinkertaistanut.

Tutkimusryhmät voisivat vain unelmoida tällaisista määrärahojen kehityksistä. Kasvuprosentit tuntuvat utopiailta myös tieteellisille kustantamoille ja suomalaisen tiedejulkaisemisen perusinfrastruktuurille eli tieteellisille seuroille. Tiedeviestinnän kasvavista rahoista on valunut niille vain pieni osa, vaikka kattavia tilastoja tuskin kukaan on vielä koonnut. Nämä vuosikymme-

niä tiedejulkaisemisen mahdollistaneet ja sitä elossa pitäneet kustantamot ja seurat elävät jatkuvasti kengännauhahudjeteilla samaan aikaan, kun tiedeviestintä ajatuksena on enemmän puheissa kuin koskaan ja siihen kanavoidaan uutta rahaa.

Pitkäjärjenteinen, vuosikymmeniä jatkunut työ ei oikein ole tullut buumissa palkituksi, lukuisat uudet avaukset ja uudet toimijat kylläkin.

Viestinnästäkö puhtia päätöksentekoon?

Tiedeviestinnän lisäämistä esitetään usein ratkaisuna siihen, että tutkimus ei tunnu tavoittavan tarpeeksi hyvin päätöksentekoa. Viestintää kaivataan lisää, jotta päätöksenteosta tulisi parempaa ja jotta se pohjaisi vahvemmin tutkittuun tietoon.

On varmasti totta, että tutkimustulokset ohjaavat verrattain huonosti politiikantekoa, eikä tieto aina löydä päättäjille saakka. Voi jopa olla, että tilanne on nyt huonompi kuin joskus ennen. Mutta olemmeko oikeassa, jos syytämme tästä ennen kaikkea tieteentekijöitä ja heidän vaillinaista viestintäänsä, ja olemmeko asian ytimessä, jos yritämme korjata ongelman palkkaamalla lisää viestijöitä tutkimushankkeisiin? Vai voisimmeko heittää palloa myös toiseen suuntaan ja kysyä, miksi sellaisia rakenteita, joissa päätöksenteko ja tieteellinen tutkimus ovat perinteisesti kohdanneet, on viime vuosikymmeninä heikennetty?

Komitealaitos, jossa tieteellinen tutkimus, virkamiehet ja poliitikot kohtasivat pitkäjärjenteisesti ja suunnitelmallisesti, on ajettu alas. Komiteat on korvattu joko yksittäisten selvityshenkilöiden raporteilla, joissa tutkimukselle ja tutkijoille jää usein varsin sattumanvarainen rooli, tai ministeriöiden laajapohjaisilla työryhmillä, jotka heijastavat usein enemmän yksittäisen ministerin kuin eduskunnan tai yhteiskunnan tarpeita. Tutkijoiden osuus laajapohjaisessa päätöksenteossa ei viime vuosikymmeninä ainakaan ole vahvistunut, mistä esimerkiksi professori Anne Hollin tutkimusryhmän työ antaa viitteitä.

Toisaalta myös valtion tutkimuslaitoksia, joiden ydintehtävänä on ollut toimia linkkinä tutkimuksen ja päätöksenteon välillä, on haluttu vähentää ja niiden toimintaedellytyksiä leikata. Valtion tutkimuslaitosten rahoitus oli yhtä alhaalla kuin nyt kaiketi viimeksi 1980-luvun lopulla – ainakin jos Tilastokeskuksen tietoja on uskominen. Rahaa

on siirretty esimerkiksi Suomen Akatemialle ja yliopistoille, missä on myös paljon hyvää, mutta samalla on kai hyväksyttävä, että suunnanmuutos on vaikuttanut myös tutkimuksen ja päätöksenteon suhteisiin, eikä tilanne tuskin korjaannu vain viestintätoimistojen ja avoimen tieteen avulla.

Yleisin selitys esimerkiksi komiteajärjestelmän alasajolle on ollut se, että komiteat olivat liian hitaita, eivätkä ne siten vastaa nykypolitiikan tarpeita. Ehkä näin, mutta niin on tieteellinen tietokin hidasta ja tulee aina olemaan. Ei tiede ole Twitterissä minuutissa syntyvä reaktio johonkin päivänpolttavaan asiaan tai viestinnän ammattilaisen muotoilema otsikko, vaan se on vuosien, vuosikymmenten tai vuosisatojen aikana kumuloituvaa ymmärrystä maailmasta. Toisinaan se vaatii monografoita ja hitaampaa ajattelua kuin mihiin avoimuutta vaativassa sosiaalisessa mediassa kyetään. Viestintä ei muuta tutkittua tietoa yhtään nopeammaksi, eikä komiteoiden lakkauttaminen poista tarvetta pitkäjärjenteisellä päätöksenteolle – ei, vaikka joku ehkä näin haluaisikin.

Vuoden 2019 Tiedejulkaisemisen päivien yhtenä teemana oli vastuullisuus. Lopetan yrittämällä muotoilla, millaista ajattelun vastuullisen tiedejulkaisemisen ja tiedeviestinnän olevan.

Kaiketi vastuullista olisi viestiä kulloinkin viestittävistä tieteellisistä tuloksista niiden omilla ehdoilla ja hyväksyä niin tieteen kuin siitä viestimisen ja sen käyttömahdollisuuksien moninaisuus: oli se sitten hidasta, epävarmaa, vaikeasti operationalisoitavaa, suomenkielistä tai tehty ilman viestintäkonsulttia. Vastuullista olisi yrittää aina ymmärtää, mitä uudistuksissa ja muutoksissa ollaan vaarassa menettää – sen lisäksi, että innostutaan siitä, mitä uutta on edessä. Vastuullista olisi pohdita myös sitä, miksi tiedeviestintä tuntuu olevan niin trendikästä nyt. Mistä tämä trendi on oire?

Vastuutonta sen sijaan olisi yrittää luoda yhtä mallia, jonka pitäisi sopia meille kaikille – olimme me sitten tutkijoita, kustantajia, julkaisijoita tai muita tiedejulkaisemien parissa työskenteleviä.

HANNA KUUSELA

Kirjoittaja on dosentti ja akatemiatutkija Tampereen yliopistossa. Kirjoitus perustuu puheenvuoroon Tiedejulkaisemisen päivillä 8.10.2019.